

УДК 347.9“2008/2012”

О.М. ГУЛІДА, Харківський національний університет внутрішніх справ

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ, СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ СПРАВ, ЩО РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА (ЗА ПЕРІОД 2008–2012 РОКІВ)

Ключові слова: суди першої інстанції, цивільно-правова статистика, судова статистика, цивільні справи, справи позовного провадження, справи окремого провадження, справи наказного провадження

Одне з центральних місць у багатоплановій діяльності держави займає виконання завдань із забезпечення правопорядку та законності, захисту та забезпечення реальної можливості реалізації прав і свобод людини й громадянина, охорони прав і законних інтересів державних та недержавних організацій, підприємств і установ, трудових колективів.

Дана функція реалізується наявністю у державі органів законодавчої, виконавчої та судової влади. У широкому сенсі всі ці органи виконують обов'язок по забезпеченню прав та свобод людини. Тому саме це завдання – відображення особливої турботи держави та її органів, що підкріплено відповідними нормами Конституції України та інших нормативно-правових актів.

Однією з найважливіших гарантій дотримання прав і законних інтересів є наявність судової влади. Дане положення підтверджено ст.55 Конституції України, що є нормативно-правовим актом найвищої юридичної сили, відповідно до якого права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Проте, для будь-якої держави важливо не лише захищати порушені права і свободи, але й не допускати виникнення таких порушень; вчиняти дії, спрямовані на вдосконалення но-

рмативно-правових актів держави; забезпечувати вільну реалізацію фізичними та юридичними особами своїх прав і законних інтересів; створювати найбільш сприятливі для цього умови.

Одним із способів, що дають змогу державі аналізувати наявність певних прогалин у законодавстві, неефективність дій існуючих правових норм та інше, є ведення, вивчення та узагальнення правової статистики, яка своїми показниками відображає кількісну сторону різних соціальних явищ, пов'язаних із застосуванням норм права і реалізацією правової відповідальності: характеризує рівень, структуру і динаміку, причини та умови проявів різних правопорушень та заходи щодо боротьби з ними в конкретних умовах і просторі, і часу. Використовуючи дані правової статистики, можна також охарактеризувати діяльність судових і правоохоронних органів, які виконують функції юрисдикції, виявити недоліки, які мали місце в роботі цих органів.

Висловлюючись фігурально, статистика – це міст, що з'єднує теорію і практику [1, с.7]. Так, використання в наукових розробках результатів статистичних досліджень дозволяє пізнавати тенденції та закономірності розвитку суспільного життя, попереджати злочини та інші правопорушення, удосконалювати законотворчу базу.

Дослідженням і вивченням правової статистики займалися такі провідні російські вчені, як Т.Г. Остроумов, Л.К. Савюк; у вітчизняній юридичній науці питання правової статистики досліджувалися такими вченими, як О.Г. Кальман, І.О. Христинич, А.Т. Мармоза, С.В. Яковлев.

Разом із тим, правова статистика потребує подальшого розвитку, зокрема, цивільно-правова статистика є однією з найменш розроблених галузей правової статистики, яка досі не отримала детального освітлення питань організаційно-правового забезпечення ведення статистики, розробки автоматизованих інформаційних систем для ведення статистики цивільного судочинства та виконання судових рішень, удосконалення статистичних

показників судової діяльності й формування системи порівнянних показників судових органів. Тому метою даної статті є аналіз і дослідження показників звітності судової статистики цивільних справ позовного, окремого та наказного провадження у судах першої інстанції за період 2008–2012 років [2] за допомогою прийомів і способів правової статистики, з метою виявлення певних закономірностей щодо рівня, структури та динаміки справ, що розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Однією з галузей правової статистики є цивільно-правова статистика. Її головна мета – облік цивільно-правових спорів, що перебувають на розгляді судів загальної юрисдикції,

а також облік результатів їх діяльності щодо розгляду спорів [3, с.97]. У свою чергу, цивільно-правова статистика підрозділяється на два розділи: 1) статистику цивільного судочинства; 2) статистику виконання судових рішень [3, с.97–98].

Перше місце у структурі справ, що розглядають суди першої інстанції, займають справи *цивільного судочинства*. Судова статистика судів загальної юрисдикції по цивільних справах надає можливість об'єктивно оцінити ефективність правових інститутів, таких як позовне, наказне, та окреме провадження.

У табл.1 проілюстровано зміни у структурі розглянутих цивільних справ і матеріалів за 2008–2012 рік.

Таблиця 1 – Цивільні справи та матеріали, що були на розгляді у місцевих загальних судах

Найменування показників	Перебувало на розгляді справ і матеріалів, на рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Наказне провадження	443798	415540	474323	699837	437610
<i>Питома вага наказного провадження від числа загальної кількості справ і матеріалів поточного року, %</i>	19,97	18,81	16,6	31,43	23,12
Позовне провадження	1552399	1555691	2150853	1266716	1171552
<i>Питома вага позовного провадження від числа загальної кількості справ і матеріалів поточного року, %</i>	69,84	70,4	75,25	56,88	61,9
Окреме провадження	122675	107101	98709	100086	94042
<i>Питома вага окремого провадження від числа загальної кількості справ і матеріалів поточного року, %</i>	5,52	4,85	3,45	4,5	4,97
Інші справи цивільного судочинства	103848	131314	134369	160210	189335
<i>Питома вага інших справ цивільного судочинства від числа загальної кількості справ і матеріалів поточного року %</i>	4,67	5,94	4,7	7,19	10,01
УСЬОГО	2222720	2209646	2858254	2226849	1892539

Найбільше надходження справ і матеріалів, що розглядалось у порядку цивільного судочинства в судах першої інстанції, спостерігалось у 2010 році і складало за даними судової статистики 2858254 справ і матеріалів. При розгляді внеску кожного провадження незмінним лідером є позовне, частка якого в

середньому за п'ять років склала 66,85 % усіх справ, що розглядаються в порядку цивільного судочинства. Друге місце за кількістю справ і матеріалів займає наказне провадження, питома вага якого у 2011 році значно збільшилася та склала 31,43 %, що майже удвічі більше порівняно з 2010 роком. Окреме про-

вадження та інші справи цивільного судочинства займають третє місце серед справ цивільного судочинства. Невелике випередження інших справ цивільного судочинства спостерігається за останні два роки, що у середньому значенні складає 2 %. Потрібно відзначити, що 2012 рік у цілому відзначився зниженням кількості справ і матеріалів, які були на розгля-

ді цивільного судочинства: порівняно з 2011 роком на 334310 справ і матеріалів менше.

Висвітлити співвідношення кількості наявних справ і кількості розглянутих справ за відповідний період, допоможе табл.2, в якій відображено цивільні справи і матеріали, що були розглянуті в місцевих загальних судах за 2008–2012 роки.

Таблиця 2 – Цивільні справи та матеріали, що були розглянуті в місцевих загальних судах

Найменування показників	Розглянуто справ і матеріалів				
	2008	2009	2010	2011	2012
Наказне провадження	443116	414584	459918	680807	422855
<i>Розглянутих справ і матеріалів від числа загальної кількості справ наказного провадження, %</i>	<i>99,85</i>	<i>99,77</i>	<i>96,96</i>	<i>97,28</i>	<i>96,63</i>
Позовне провадження	1271799	1205088	1882032	1023749	964388
<i>Розглянутих справ і матеріалів від числа загальної кількості справ позовного провадження, %</i>	<i>81,92</i>	<i>77,46</i>	<i>87,50</i>	<i>80,82</i>	<i>82,32</i>
Окреме провадження	111253	95162	89262	90126	84923
<i>Розглянутих справ і матеріалів від числа загальної кількості справ окремого провадження, %</i>	<i>90,69</i>	<i>88,85</i>	<i>90,43</i>	<i>90,05</i>	<i>90,30</i>
Інші справи цивільного судочинства	96883	120677	123040	141637	176467
<i>Розглянутих справ і матеріалів від числа загальної кількості інших справ цивільного судочинства, %</i>	<i>93,29</i>	<i>91,90</i>	<i>91,57</i>	<i>88,41</i>	<i>93,20</i>

Ефективність судового адміністрування, своєчасність розгляду, якість рішень і рівень задоволеності учасників судового процесу – головні критерії, від яких залежать дієвість і якість судової системи. Серед усіх проваджень наказне провадження має найбільший відсоток розглянутих справ, середній показник яких за п'ять років складає 98,1 %. Така оперативність пов'язана з тим, що видача судового наказу проводиться у триденний строк без судового засідання і виклику сторін. Високий відсоток розгляду справ і матеріалів окремого провадження та інших справ цивільного судочинства, середнє значення якого за досліджуваний період, складає 90,64 % та 91,67 % відповідно. Рівень розгляду справ позовного провадження порівняно з наказним і

окремим є декілька нижчим, але належним, як для даного виду провадження, середній показник якого 82 %.

Проаналізуємо детальніше позовне провадження. Воно є основним і найбільш поширеним видом цивільного судочинства, оскільки саме у позовному провадженні розглядається більшість цивільних справ. Засобом порушення цивільної процесуальної діяльності є позов, який тісно пов'язаний із суб'єктивним матеріальним правом (цивільним, житловим, земельним, сімейним, трудовим тощо), на захист якого він вчиняється [4, с.517]. Враховуючи матеріально-правовий критерій, позови поділяються на види залежно від характеру спірних правовідносин. Позови можуть виникати із цивільних, житлових, зе-

мельних, сімейних, трудових та інших правовідносин [4, с.519].

Для судової статистики позовне провадження представлено кількістю спорів, поді-

леною на види саме за матеріально-правовою ознакою. Судова звітність позовного провадження представлена відповідними категоріями справ, які наведені у табл.3.

Таблиця 3 – Справи позовного провадження, що були у провадженні судів першої інстанції

Категорії справ	Справ, на рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Спори про право власності та інші речові права	144015	114187	97931	88269	69255
Спори про право інтелектуальної власності	512	466	405	412	372
Спори, що виникають із договорів	453962	545515	547654	358880	317329
Спори про недоговірні зобов'язання	87853	81644	71141	58405	52101
Спори про спадкове право	131084	94016	87253	92684	86706
Спори про захист немайнових прав фізичних осіб	5061	4767	5326	3507	3032
Спори, що виникають із житлових правовідносин	157451	132231	112126	61679	56412
Спори, що виникають із земельних правовідносин	26748	25912	24425	24735	24138
Спори, що виникають із сімейних правовідносин	339234	319873	332425	331674	319502
Спори, що виникають із трудових правовідносин	37624	43523	39357	30505	25931
Спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»	6128	7887	8660	8048	7910
Звільнення майна з-під арешту (виключення майна з опису)	1688	2399	3535	4060	4714
Інші справи позовного провадження	9294	7863	586977	17315	8103
Усього	1400654	1380283	1917215	1080173	975505

Найбільша кількість справ позовного провадження припадає на 2010 рік. Порівняно з 2009 роком це майже на 537 тис. спорів більше. Така ситуація зумовлена, насамперед, надходженням до розгляду справ, що пов'язані із соціальними виплатами. Ця категорія справ у судовій звітності віднесена до «Інших справ позовного провадження» і склала у 2010 році 586977 справ, обігнавши за кількістю всі інші види категорій спорів.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18.02.2010 р., з компетенції

адміністративних судів було вилучено й передано загальним судам спори, пов'язані із соціальними виплатами. Оскільки спори, що розглядаються адміністративними судами, згідно зі ст.4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) є публічно-правовими, відповідач є суб'єктом владних повноважень (ст.3 КАС), а спори, пов'язані із соціальними виплатами, законодавець, мабуть такими не вважав, зазначивши у цьому Законі, що вони повинні розглядатись у порядку цивільного судочинства. Однак, протягом менш ніж півроку позиція законодавця змінилась із точністю до навпаки: Законом

Україні від 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» ці спори знову було включено до юрисдикції адміністративних судів [5, с.119–120].

У судах першої інстанції за 2008–2009 роки було на розгляді 1547131 спорів, що виникають із договорів. Така величезна кількість виникла у зв'язку з фінансовою кризою 2008 року в Україні, коли суттєво зросла вартість валюти, а прибутки підприємств і насе-

лення впали, і, як наслідок, багато позичальників утратили можливість розраховуватися за кредитами. Тому значною мірою зросла кількість судових спорів щодо невиконання кредитних договорів, звернення стягнення на заставлене майно, визнання договорів кредиту чи застави недійсними.

Для дослідження частки кожної окремої категорії справ у позовному провадженні наведено табл.4.

Таблиця 4 – Питома вага справ, що були у провадженні судів першої інстанції

Категорії справ	Справ, % на рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Спори про право власності та інші речові права	10,28	8,27	5,11	8,17	7,10
Спори про право інтелектуальної власності	0,04	0,03	0,02	0,04	0,04
Спори, що виникають із договорів	32,41	39,52	28,57	33,22	32,53
Спори про недоговірні зобов'язання	6,27	5,92	3,71	5,41	5,34
Спори про спадкове право	9,36	6,81	4,55	8,58	8,89
Спори про захист немайнових прав фізичних осіб	0,36	0,35	0,28	0,32	0,31
Спори, що виникають із житлових правовідносин	11,24	9,58	5,85	5,71	5,78
Спори, що виникають із земельних правовідносин	1,91	1,88	1,27	2,29	2,47
Спори, що виникають із сімейних правовідносин	24,22	23,17	17,34	30,71	32,75
Спори, що виникають із трудових правовідносин	2,69	3,15	2,05	2,82	2,66
Спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»	0,44	0,57	0,45	0,75	0,81
Звільнення майна з-під арешту (виключення майна з опису)	0,12	0,17	0,18	0,38	0,48
Інші справи позовного провадження	0,66	0,57	30,62	1,60	0,83
УСЬОГО	100	100	100	100	100

Таблиця 4 надає наочне уявлення про найчисленніші види справ, що виникають у позовному провадженні з 2008 по 2012 роки. Такими є спори:

– що виникають із договорів – середня питома вага за п'ять років склала 33,25 % від загальної кількості справ;

– що виникають із сімейних правовідносин – середня питома вага – 25,64 %;

– спори про право власності – 7,79 %, спори про спадкове право – 7,64 %, спори що виникають із житлових правовідносин – 7,63 %.

Категорію «Інші справи позовного провадження» до переліку не додано, оскільки знач-

на кількість справ цієї категорії виникла тільки у 2010 році, коли розгляд справ, пов'язаних із соціальними виплатами, було віднесено до юрисдикції цивільного судочинства на строк з

березня до липня 2010 року.

У табл.5 викладено дані щодо розгляду справ позовного провадження у відсотках.

Таблиця 5 – Відсоток розглянутих справ позовного провадження від загальної кількості справ позовного провадження, що були у провадженні судів першої інстанції

Категорії справ	Справ, % на рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Спори про право власності та інші речові права	81,07	76,73	77,69	78,92	79,83
Спори про право інтелектуальної власності	63,67	55,79	62,47	62,62	67,74
Спори, що виникають із договорів	82,11	75,29	82,01	77,28	80,66
Спори про недоговірні зобов'язання	69,55	68,27	72,52	72,50	77,74
Спори про спадкове право	89,03	84,69	86,59	86,15	88,13
Спори про захист немайнових прав фізичних осіб	66,15	60,54	73,32	70,06	72,20
Спори, що виникають із житлових правовідносин	82,03	73,27	84,69	75,71	78,62
Спори, що виникають із земельних правовідносин	68,14	64,00	67,77	66,84	73,41
Спори, що виникають із сімейних правовідносин	87,63	85,48	87,10	86,95	88,82
Спори, що виникають із трудових правовідносин	77,21	75,20	81,58	80,00	81,01
Спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»	67,31	63,67	67,59	70,59	74,26
Звільнення майна з-під арешту (виключення майна з опису)	72,27	69,95	75,16	78,33	79,87
Інші справи позовного провадження	78,76	70,52	98,62	84,83	77,58
УСЬОГО	82,63	77,43	87,47	80,68	83,38

Таблиця 5 дає змогу дослідити тривалість розгляду тієї чи іншої категорії спорів. Якщо виокремити справи, які мають тривалий розгляд, то це:

– спори про право інтелектуальної власності – у середньому із 100 справ щороку розглядається тільки 64 справи;

– спори, що виникають із земельних правовідносин; спори про захист немайнових прав

фізичних осіб – із 100 розглядається 68 справ;

– спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів» – майже 69 справ із 100 суди встигають розглянути протягом року.

Тривалість розгляду справ завжди є предметом окремого обговорення. Основними причинами затримок є складність справ, вико-

ристання сторонами тактики зволікання, брак інформації чи документів, зайнятість свідків або експертів, завантаженість суддів, внутрішня організація роботи суду. Тому в кожному окремому випадку є свої об'єктивні та суб'єктивні причини.

Особливістю спорів про право інтелектуальної власності є те, що вони стосуються спеціальних питань, які вимагають особливої компетенції суддів у різних галузях науки і техніки. Тобто вони не можуть бути вирішені без застосування спеціальних знань у певній науковій або технічній галузі і відповідно, потребують залучення фахівців-експертів. Цей факт істотно впливає на тривалість розгляду і вирішення справи.

Спори, що виникають із земельних правовідносин, спори про захист немайнових прав фізичних осіб, а також спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав

споживачів» є досить складними справами цивільного судочинства та вимагають залучення до розгляду експертів, третіх осіб, всебічного та детальнішого вивчення обставин.

Як уже зазначалось, крім справ позовного провадження до компетенції судів віднесено й справи окремого провадження. Його особливості: вирішується тільки спір про факт, про стан, але не спір про право; справа порушується за заявою, тому немає позову; немає сторін, оскільки відсутній спір про право, а є заявники, зацікавлені особи [5, с.226].

Повний перелік справ окремого провадження надано у п.2 статті 234 «Окреме провадження» Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК), на підставі чого і ведеться облік у судовій звітності.

У табл.6 показано зміни у структурі справ окремого провадження за 2008–2012 роки.

Таблиця 6 – Справи окремого провадження, що були у провадженні судів першої інстанції

Категорії справ	Справ, на рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи	9647	9216	8423	8052	8386
Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності	90	54	20	45	38
Справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою	8542	6393	5193	4236	3179
Справи про скасування рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою	828	962	715	653	660
Справи про усиновлення	5684	5394	4894	4578	4194
Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення	64557	53534	51006	51399	45059
Справи про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі	25	16	17	63	10
Справи про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність	373	510	445	494	381

Справи про визнання спадщини відумерлою	2963	3147	2614	3309	2817
Справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку	3527	4932	4818	4885	4943
Справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу	228	499	342	469	504
Справи про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних і фізичних осіб	5074	4548	3759	3029	2083
Справи, що виникають із сімейних правовідносин	5713	4315	3551	3154	4253
Інші справи	1873	1797	1718	1822	1808
УСЬОГО	109124	95317	87515	86188	78315

Справи окремого провадження за 2008–2012 роки складають трохи менше 5 % від загального обсягу цивільних справ і матеріалів, що розглядались у судах першої інстанції. Цей показник невеликий і найбільшого свого рівня досягав у 2008 році – 109124 справи. Із кожним роком кількість справ окремого провадження зменшується в цілому. Так у 2012 році загальна кількість – уже 78315 справ, що на 30809 справ менше порівняно з 2008 роком. Виокремимо справи, кількість яких за останні п'ять років значно скоротилася:

1) справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення скоротилися на 30 %, а з урахуванням, що такі справи складають найбільшу питому вагу всього окремого провадження, то це найзначніше скорочення;

2) справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою – на 63 %;

3) справи про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб – на 59 %.

Також скоротився розгляд справ про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; скасування рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення.

Однак є справи, кількість яких зросла, і це передусім: справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку – на 40 %; справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу – на 121 %. Це, певним чином, тривожний знак, який свідчить, зокрема, про сучасний стан морально-го та фізичного здоров'я суспільства.

У табл.7 подано аналіз щодо частки кожної категорії справ окремого провадження.

Таблиця 7 – Питома вага справ окремого провадження у розрізі року, що знаходилося у провадженні судів першої інстанції

Категорії справ	Справ, % на рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи	8,84	9,67	9,62	9,34	10,71
Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності	0,08	0,06	0,02	0,05	0,05

Справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою	7,83	6,71	5,93	4,91	4,06
Справи про скасування рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою	0,76	1,01	0,82	0,76	0,84
Справи про усиновлення	5,21	5,66	5,59	5,31	5,36
Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення	59,16	56,16	58,28	59,64	57,54
Справи про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі	0,02	0,02	0,02	0,07	0,01
Справи про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність	0,34	0,54	0,51	0,57	0,49
Справи про визнання спадщини відумерлою	2,72	3,30	2,99	3,84	3,60
Справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку	3,23	5,17	5,51	5,67	6,31
Справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу	0,21	0,52	0,39	0,54	0,64
Справи про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних і фізичних осіб	4,65	4,77	4,30	3,51	2,66
Справи, що виникають із сімейних правовідносин	5,24	4,53	4,06	3,66	5,43
Інші справи	1,72	1,89	1,96	2,11	2,31
УСЬОГО	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Таблиця 7 дає уявлення окремого провадження зсередини, завдяки чому маємо змогу аналізувати внесок кожної справи окремого провадження.

1. Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, є найбільш вагомими з усіх справ з року в рік. Середня питома вага за п'ять років за такими справами складає 58,16 %. Сюди входять справи (ст.256 ЦПК України) про факти: родинних відносин; перебування на утриманні; каліцтва; реєстрації усиновлення, реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу; проживання однією сім'єю чоловіка та дружини без шлюбу; приналежності правовстановлюючого документа; народження особи в певний час; смерті особи в певний час.

2. Друге місце займають справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, де середня питома вага за п'ять років – 9,64 %.

3. Третє місце належить справам окремого провадження: про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою – 5,89 %; про усиновлення – 5,43 %; про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку – 5,18 %.

Справи з найменшою питомаю вагою – про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі. За останні п'ять років питома вага цієї категорії у справах окремого провадження становить лише 0,03 % (найбільшого абсолютного значення цей показник досягав у 2011 році – 63 заяви; найменшого у 2012 році – 10 справ).

У табл.8 відображено дані щодо розгляду справ окремого провадження у відсотках.

Стосовно розгляду справ окремого провадження важливо відзначити достатньо високий рівень їх вирішення: із 100 справ, що надходять, розглядається 90 справ.

Найбільш довготривалими справами є справи про відновлення прав на втрачені цін-

ні папери на пред'явника та векселі. Так, у 2009 році із 16 справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі розглянуто було лише шість справ. Дана ситуація має місце, якщо при розгляді справи у порядку окремого провадження виникає

спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, тому суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Таблиця 8 – Відсоток розглянутих справ окремого провадження від загальної кількості справ окремого провадження, що були у провадженні судів першої інстанції

Категорії справ	Справ, % на рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи (усього)	76,87	73,00	75,16	73,80	76,25
Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності	87,78	96,30	95,00	91,11	89,47
Справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою	91,01	87,31	88,62	89,02	88,99
Справи про скасування рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою	89,61	89,81	92,03	90,66	92,73
Справи про усиновлення	93,26	94,07	94,52	93,62	94,28
Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення	92,86	90,49	92,04	91,53	92,63
Справи про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі	72,00	37,50	88,24	88,89	70,00
Справи про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність	87,67	86,67	87,64	90,69	93,70
Справи про визнання спадщини відумерлою	89,34	89,04	87,99	92,57	91,94
Справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку	98,16	98,99	98,51	98,32	99,05
Справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу	93,86	97,39	97,37	94,46	96,83
Справи про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних і фізичних осіб	93,14	89,25	91,25	93,00	94,72
Справи, що виникають із сімейних правовідносин (усього)	94,07	93,49	92,93	92,55	94,78
Інші справи	92,47	94,16	91,50	89,90	91,37
УСЬОГО	91,42	89,33	90,58	90,34	91,37

Наступна і остання характеристика статистики звітності судів першої інстанції нале-

жить наказному провадженню. Наказне провадження – це прискорений та спрощений вид

судочинства, коли припускається безспірність вимог кредитора. Особливості наказного провадження полягають у тому, що: 1) вирішення справ здійснюється у формі видачі судового наказу, 2) предметом стягнення є кошти у вимогах, передбачених у ст.96 ЦПК; 3) судовий наказ є одночасно й виконавчим документом; 4) можливість скасування судового наказу судом, який його постановив у порядку ст.105-1 ЦПК України [6, с.200].

Інститут наказного провадження з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазнав змін, які були внесені до ЦПК України. Із серпня 2010 року було розширено перелік вимог, проте скасовано можливість видачі судового наказу за будь-яким письмовим договором і про витребування майна.

Наказне провадження представлено в табл.9 кількістю заяв про видачу та скасування судового наказу.

Таблиця 9 – Розгляд заяв про видачу та скасування судового наказу

Заява	Рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Розгляд заяв про видачу судового наказу	423106	387911	436998	644458	393300
<i>Питома вага розгляду заяв про видачу судового наказу від загальної кількості розгляду заяв наказного провадження, %</i>	95,48	93,57	95,02	94,66	93,01
Розгляд заяв про скасування судового наказу	20010	26673	22920	36349	29555
<i>Питома вага розгляду заяв про скасування судового наказу від загальної кількості розгляду заяв наказного провадження, %</i>	4,52	6,43	4,98	5,34	6,99
Усього	443116	414584	459918	680807	422855

Аналіз даних табл.9 свідчить про значне збільшення кількості заяв про видачу судового наказу у 2011 році: на 207460 заяв більше, ніж у 2010 році. Зростання пов'язано із внесеними змінами до ЦПК України, зокрема появою вимоги про стягнення заборгованості за оплату послуг: житлово-комунальних, телекомунікаційних, телебачення та радіомовлення. Протягом 2011 року велика кількість заяв про видачу судового наказу надходила саме від підприємств, що надають житлово-комунальні, телекомунікаційні послуги, послуги телебачення та радіомовлення.

Судами першої інстанції за 2011 рік було постановлено 100693 судових наказів, пов'язаних із вимогами про стягнення заборгова-

ності за оплату житлово-комунальних послуг (згідно з даними сайту Єдиного державного реєстру судових рішень» [7]), адже це майже половина від загальної кількості приросту (207460) розглянутих заяв. У 2012 році кількість виданих судових наказів про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг зменшується тільки в абсолютному значенні і складає 56789 наказів. У процентному відношенні кількості виданих судових наказів про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг до загальної кількості розглянутих заяв становить майже не змінюється і складає 14,4 % (для порівняння, цей показник у 2011 році – 15,6 %).

Кількість розгляду заяв про скасування судового наказу в середньому за п'ять років становить 5,65 % від загальної кількості заяв наказного провадження, що були розглянуті. Однак спостерігається його зростання протягом останніх двох років, що пов'язано з появою вимоги про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг. Це підтверджується аналізом, проведеним на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень [7], кількості виданих ухвал і наказів на заяви про скасування судового наказу. Так, у 2011 році від загальної кількості судових документів наказного провадження було видано 32 % наказів та ухвал на заяви про скасування судового наказу щодо вимоги про стягнення комунальних послуг. У 2012 році дане співвідношення складало 30,6 %.

Проведений кількісний аналіз показників звітності судової статистики цивільних справ у судах першої інстанції за період 2008–2012 років виявив:

1. Основним і найчисленнішим провадженням є позовне, кількість справ якого в середньому складає за п'ять років 66,85 % від загальної кількості справ і матеріалів, що надходять до судів першої інстанції. Справи, які являють позовне провадження, це, насамперед: спори, що виникають із договорів, сімейних відносин і спорів про право власності. Споры про право інтелектуальної власності мають найтриваліший термін розгляду – 64 % справ від загальної кількості, що перебувають у провадженні, суди розглядають за рік.

2. Окреме провадження характеризується, насамперед, справами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, їх питома вага в окремому провадженні дорівнює 58,16 %. За останні п'ять років кількість справ окремого провадження поступово зменшується. При цьому виявлено факт росту кількості справ стосовно надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку та про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

3. За результатами розгляду цивільних справ у наказному провадженні суд ухвалює судовий наказ. У серпні 2010 року відбулися зміни у ЦПК України стосовно переліку вимог наказного провадження, що одразу позначилося на кількості видачі та скасуванні судових наказів. Так, у 2011 році на розгляді про видачу судового наказу перебувало на 40 % заяв більше, ніж у 2009 році. Також третину всіх наказів і ухвал на заяви про скасування судового наказу було видано щодо вимоги про стягнення комунальних послуг у 2011–2012 роках.

У даній статті було досліджено, проаналізовано та системно викладено статистику з розгляду цивільних справ у судах загальної юрисдикції. Це дослідження дозволяє кожному науковцю чітко простежити зв'язок між економічним станом держави, доречністю рішень органів влади у конкретних ситуаціях, нормами законодавства України, що приймаються, змінюються чи скасовуються. Одним із невід'ємних завоювань судової влади, є те, що фізичні та юридичні особи почали дедалі активніше захищати свої права саме в суді, про що свідчать показники судової статистики, однак судова статистика висвітлює також прогалини та слабкі місця, що виникають у разі зміни норм законодавства, економічної ситуації в державі тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кальман О. Г. Правова статистика : навч. посіб. для юрид. вузів і фак. / О. Г. Кальман, І. О. Христич. – Х. : Право, 1999. – 204 с.
2. Судова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka.
3. Савюк Л. К. Правовая статистика : учебник / Л. К. Савюк. – М. : Юристъ, 2002. – 588 с.
4. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

5. Тертишніков В. І. Цивільний процес України : навч.-практ. посіб. / В. І. Тертишніков. – Вид. 4-те, доповн. і переробл. – Х. : Юрайт, 2012. – 424 с.

6. Цивільний процес : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Кройтора. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – 278 с.

7. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

Гуліда О. М. Вивчення рівня, структури та динаміки справ, що розглядаються в порядку цивільного судочинства (за період 2008–2012 років) / О. М. Гуліда // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 144–156 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_27.pdf

Розглянуто судову статистику цивільних справ у судах першої інстанції за період 2008–2012 років. Проаналізовано показники звітності судової статистики цивільних справ позовного, окремого та наказного провадження. Виявлено відсоток категорій справ у кожному виді провадження та досліджено їх динаміку, зроблено висновки щодо тісного зв'язку рівня, структури та динаміки цивільних справ з процесами які проходять в державі, зокрема з економічним станом держави.

Гуліда О.Н. Изучение уровня, структуры и динамики дел, которые рассматриваются в порядке гражданского судопроизводства (за период 2008–2012 годов)

Рассмотрена судовая статистика гражданских дел в судах первой инстанции за период 2008–2012 гг. Проанализированы показатели отчетности судебной статистики гражданских дел искового, отдельного и приказного производства. Определен процент категорий дел в каждом виде производства и исследована его динамика, сделаны выводы относительно тесной связи уровня, структуры и динамики гражданских дел с процессами, которые проходят в государстве, в частности, с экономическим положением государства.

Gulida O.N. Study Level, the Structure and Dynamics of Cases Dealt with in Civil Proceedings (For the Period 2008-2012)

Ship statistics considered civil cases in courts of first instance for the period 2008-2012 years. Indexes of reporting judicial statistics of Civil Affairs claim, separate and production clerk. Defined percentage of the types of cases in each type of production and its dynamics is investigated, conclusions regarding the close relationship between the level, structure and dynamics of civil cases to the processes that take place in the state, in particular, the economic situation of the state.